

Post-Modern Dönem Kentsel Toplumsal Hareketlerine İlişkin Bir Literatür İncelemesi

A Literature Review on Post-Modern Era Urban Social Movements

İsmail MARDİNLİ

Doktorant, Harran Üniversitesi, SBE,
Kamu Yönetimi ABD, ismailmardinli63@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5138-7474>

Makale Başvuru Tarihi: 08.06.2021
Makale Kabul Tarihi: 06.11.2021
Makale Türü: Araştırma Makalesi

ÖZET

Anahtar Kelimeler:

Modernizm,

Post-Modernizm,

Toplumsal
Hareketler,

Kentsel Toplumsal
Hareketler,

Tarihsel süreç içerisinde siyasal, ekonomik, kültürel ve teknolojik alanlarda meydana gelen dönüşümler, her alanda olduğu gibi kentsel toplumsal hareketlerin şekillenmesinde de etkili olmuştur. Bu değişimin yaşanmasında ekonomik, siyasal, kültürel ve ideolojik etkenler olduğu kadar değişen haberleşme ağları da önemli rol oynamıştır. Bireylerin mobil iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla daha kolay iletişime geçebilmeleri onların sosyal hareketliliğini de artırmıştır. Bunun neticesinde eski sınıf temelli toplumsal hareketlerin yerini küreselleşme ile birlikte post-modern temelli kentsel toplumsal hareketler almıştır. Başka bir deyişle, işçi sınıfı hareketleri ile özdeşleşmiş olan toplumsal hareketler artık çevre, özgürlük ve barış hareketleri gibi evrensel değerler etrafında şekillenmeye başlamıştır. Post-modern dönem ile birlikte bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ışığında toplumsal hareketlerin örgütlenme ve eylem biçimleri değişmiştir. Artık internet ve mobil iletişim araçları aracılığıyla eylemler ulusal sınırları aşarak kolektif bir yapıda çözüm önerileri üretilmesine olanak sağlamıştır.

ABSTRACT

Keywords:

Modernism,

Post-Modernism,

Social Movements,

Urban Social
Movements,

The transformations in the political, economic, cultural and technological fields in the historical process have been effective in shaping the urban social movements as in every field. Changing communication networks as well as economic, political, cultural and ideological factors played an important role in this change. The fact that individuals can communicate more easily through mobile communication tools and social media has also increased their social mobility. As a result, old class-based social movements have been replaced by post-modern-based urban social movements with globalization. In other words, social movements that have been identified with working class movements have now begun to take shape around universal values such as the environment, freedom and peace movements. With the post-modern period, in the light of the developments in information communication technologies, the organization and action forms of social movements have changed. Now, actions through the internet and mobile communication tools have allowed to produce solutions in a collective structure by crossing national borders.

1. GİRİŞ

Batı Avrupa’da bilimsel, siyasal ve ekonomik devrimler sonrası ortaya çıkıp gelişim gösteren modernizm, toplumları kurumsal ve kültürel bir değişime sürüklemiştir. Modernizm, etkileri dünya çapında olan yeni bir yaşam tarzı ve örgütlenme biçimi ortaya çıkarmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan toplumsal sorunlar ve modernizmin ilkelerinin artık işlevselliğini kaybetmesi aydınları yeni arayışlara sevk etmiştir. Bunun sonucunda da modernizmin nesnel bilgi tekeline ve çoğunluk anlayışına karşı çoğulculuğu ve özgürleşmeyi savunan postmodernizm ortaya çıkmıştır.

Dünya içinde bulunduğu zamanın koşullarına bağlı olarak ekonomik, siyasal ve sosyal açıdan sürekli dönüşümler geçirmektedir. Bu dönüşüm ise genel olarak çatışmayı da beraberinde getirmektedir. Çatışma toplumsal yaşamda değişim açısından her zaman itici güç olmuştur. Bu bağlamda toplumsal hareketler, yönetici sınıfa karşı değişim veya değişim karşıtı taleplerini dile getirmek isteyenlerin kentsel mekânda oluşturdukları kolektif bir davranış biçimidir.

Toplumsal hareketler ilk olarak sınıf mücadeleleri olarak açıklanmıştır. Özellikle de işçi sınıfı hareketleriyle özdeş hale gelmiştir. Ancak 1960’lı yıllardan itibaren toplumsal hareketlerde farklılaşma başlamıştır. İşçi sınıfı hareketleriyle özdeş olan toplumsal hareketler de artık çevre, özgürlük ve barış hareketleri gibi evrensel değerler etrafında şekillenmeye başlamıştır. Postmodern dönem ile birlikte bilgi iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ışığında toplumsal hareketlerin örgütlenme ve eylem biçimleri değişmiştir. Artık internet ve mobil iletişim araçları aracılığıyla eylemler ulusal sınırları aşarak kolektif bir yapıda çözüm önerileri üretilmesine olanak sağlamıştır.

Bu çalışmada, postmodern kentsel toplumsal hareketler bağlamında öncelikli olarak modernizm ve postmodernizm kavramları açıklanacaktır. Daha sonra toplumsal hareketler kavramının ne olduğu ve geçirdiği dönüşüm ele alınacaktır. Sonrasında ise kent hakkı temelli kentsel toplumsal hareketler açıklanarak postmodern kentsel toplumsal hareketler açıklanmaya çalışılacaktır.

2. MODERNİZM

Modernleşme kavramı farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Genel olarak geleneksel tarımsal üretimin yapıldığı, el sanatlarına dayalı küçük çaplı durağan yapıdan sanayileşmiş, kentleşmiş, okuryazarlığın yüksek olduğu, ulaşım ve kitle iletişim araçlarının geliştiği dinamik bir yapıya geçiş olarak tanımlamak mümkündür. Dolayısıyla modernizmde hâkim olan anlayış tarıma dayalı geleneksel toplum yapısından sanayileşmiş bir toplum yapısına geçiştir (Aslan ve Yılmaz, 2001:94).

Modernizm, gelenekselliğe karşı çıkan ve hayatın her alanında tanrı yerine bireyi merkeze alan bir yaklaşımı ifade etmektedir. Batı Avrupa’da ortaya çıkan bir yaklaşım olan modernizm, Batı dışındaki toplumlar tarafından gelişmenin ve kalkınmanın formülü olarak kabul edilmektedir. Bu anlayış ise modernleşme olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda modernlik ve modernleşme kavramları aynı kökten türeyen kavramlar olsalar da anlam olarak farklı şeyleri ifade etmektedirler. Modernliğin Batı Avrupa’da filizlenmesi ve kapitalist üretim anlayışının Batı’da egemen olması modernliği Batı’ya özgü kılan etkenlerdir (Giddens, 2004:174).

Moderniteye geçişte “*Bilimsel devrim (Aydınlanma Hareketi)*”, “*Siyasal devrim (Fransız İhtilalı)*” ve “*Ekonomik devrim (Sanayi Devrimi)*” olmak üzere üç devir etkili olmuştur (Jeanniere, 1994:16). Aydınlanma, totaliterliğe, kastçı feodal toplum yapısına ve dinin her alandan baskın olması anlayışına karşı yeni ortaya çıkmış olan burjuvazinin önderliğindeki özgürleşim hareketini ifade etmektedir. Aydınlanma çağı, akıl ve düşüncenin bireyin en etkili silahı olduğu, dini düşünceye dayalı geleneksel toplum yapısının ortadan kaldırılmasını ifade eder (Çiğdem, 1997:21).

Modernizmin en önemli özelliklerinden biri insan aklına verdiği aşırı önemdir. Bu ise Aydınlanma hareketinin getirmiş olduğu bir durumdur. Başka bir deyişle modernizmin ana uğrakları Aydınlanma hareketinin de ön tarihini oluşturmaktadır (Çiğdem, 2003:13). Modernizm radikal bir değişimin ardından ortaya çıkan durumu nitelendirir ve insana olduğu kadar çevresine de uygulanır. Jeanniere’nin de belirttiği üzere “*modern dünya, tarımsal dünyanın yerine geçti, kendisini önceleyenlerle bağdaştırılamaz yeni bir dünya görüşü belirdi*” (Jeanniere, 1994:16). Başka bir deyişle modernizm, önce insanı sonrasında da insanın dünyasını etkilemiştir.

Harvey (1997:21)’e göre modernizm, pozitivist, rasyonalist eğilimli ve merkezinde teknolojinin yer aldığı bir anlayış olarak algılanmış ve toplumsal düzenin rasyonel biçimde planlandığı ve bilgi ve üretin standartlaştığı bir

yapıdır. Modernizm, dinin, felsefenin, ekonominin, siyasetin ve hukukun eleştirilmesiyle başlamıştır. Dolayısıyla modernizmin ayırıcı özelliği ve ortaya çıkışının temeli eleştiridir. Çünkü modern çağı oluşturan her şey eleştirel düşüncenin birer ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Modernizmin temel kavramları olan demokrasi, devrim, özgürlük ve ilerleme gibi düşünceler eleştiri sayesinde kabul edilmiştir (Paz, 1994:89).

Modernizmin savunucuları olan Durkheim, Simmel ve Parsons gibi sosyologlar modernizmi uzlaşma, farklılaşma, bireyselleşme, sözleşmeye dayalı ilişkiler ve bilimsel bilgi ve teknolojinin hâkim olduğu bir yaşam şekli olarak belirtmişlerdir. Sanayileşme, kentleşme, kapitalizm, bürokrasi, uzmanlaşma ve ulus devlet gibi parametreler modernliğin temeli olarak kabul edilmiştir. Modernlik, gelenekselliğin normalleştirici unsurlarına karşı bir başkaldırıdır. Çünkü modernlik, normatif olan her şeye isyan fikriyle başlamıştır (Aslan ve Yılmaz, 2001:98).

3. POSTMODERNİZM

Postmodernizm, 1950'lerden itibaren gelişim gösterse de kavramın mimari ve sanat gibi alanları kapsayarak yaygın bir hale gelmesi 1970'leri bulmuştur. Postmodernizmi açıklamaya yönelik farklı yaklaşımlar olsa da genel olarak postmodernizmin modernizme tepki olarak ortaya çıktığı ve gelişim gösterdiği görüşü hâkimdir (Önder ve Akıncı, 2011:60). Şaylan, postmodernizm kavramının estetik anlayış, toplum düzeni ve bilim felsefesine kadar uzanan geniş bir alanı kapsamasından dolayı tanımlanmasının güç olduğunu ifade etmiştir (Şaylan, 1996:6).

Postmodernizmin, modernizmden ayrılan bir düşünce olduğunu savunular olduğu gibi modernizmin kendi içindeki bir eleştiri olduğunu savunanlar da bulunmaktadır (Huysen, 1994:108). Bu konuda Habermas, modernliğin tamamlanmamış bir proje olduğunu ve postmodernizmin içinde yer alan unsurların modernizmin içinde zaten var olduğunu ifade etmiştir. Ancak şu bir gerçektir ki ister yeniden bir yapılanma süreci olarak kabul edilip kapitalizmin gelişimine bağlansın, ister hiçbir makro değişken ile ilişkilendirilmeden köklü bir değişim olduğu belirtilsin, kabul edilmesi gereken şey son 25-30 yıl içinde yaşanan büyük çaplı dönüşüm ve bunu ifade eden "postmodern" durumdur (Habermas, 1996'dan akt.: Aslan ve Yılmaz, 2001:98-99).

Modernizmin en önemli özelliği olan akla dayalı düşünme tarzıyla insanlığın özgür olacağı ve daha iyi noktalara erişeceği. Ancak bu iyimser vadin insanlığın yaşamış olduğu savaşları, açlığı ve baskıları sona erdirememesi modernizmin temeli olan akıl ve bilim anlayışının yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmıştır. Örneğin postmodernliğin savunucusu olan Frankfurt Okulu, modernliğin akıl anlayışının insanlığa vaat ettiği özgürlük yerine yeni bir baskı aracı olarak ortaya çıktığını belirtmiştir (Akıncı, 2005:71). Genel olarak postmodernizmin ortaya çıkışına etki eden nedenleri şu şekilde belirtmek mümkündür (Aslan ve Yılmaz, 2001:101);

- Modern bilime eleştirellikten uzak bir şekilde güvenilmesi ve nesnel bilgi şişmesine tepki verilmesi.
- İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı'da bilgi üretimi konusunda yaşana derin kriz ve aydınlanma düşünürlerinin çerçevesini çizdiği modern paradigmanın büyük bir sarsıntı geçirmesi.
- Toplumsal, kültürel, ekonomik ve ideolojik tarih içinde modernizmin ilkelerinin artık işlevselliğini kaybetmesi.

Postmodern bilgi, modern süreçte ortaya çıkan ve gelişen bilgi tekeline karşı bir özgürleşim çabasını ifade etmektedir. Postmodernizm, parçalanmayı savunur. Postmodernizm anlayışında toplumsal, bilimsel ve estetik gibi alanların hepsinde bütünleşme reddedilir (Rotry, 1994:169). Postmodernizm kendi içinde de bütünlük göstermeyen bir söyleme sahip olmakla birlikte bilimin temelini başka bir deyişle epistemolojiyi radikal bir şekilde eleştiren bir yaklaşımdır (Şaylan, 1996:17).

Postmodernizm, kültürel söylemin yeniden tanımlanmasında heterojenliği ve farklılığı özgürleştirici unsurlar olarak ön plana çıkarmaktadır (Harvey, 1997:21). Postmodernizm, bir sorunun tek bir doğru cevabı bulunduğunu kabul etmemekte, aksine birden fazla doğru cevap olabileceğini veya hiç doğru cevabı olamayacağını savunmaktadır (Şaylan, 1996:19). Tüm bu açıklamalar ışığında postmodernizmi, modernizmin ilkelerinin yerine tam anlamıyla yeni bir değerler sitemini koyamadığı bir geçiş döneminin zirvesi olarak da kabul etmek mümkündür.

4. TOPLUMSAL HAREKETLER

Toplumsal hareketler kavramı ilk kez 19. yy.'ın başlarında Batı Avrupa'da kullanılmaya başlamıştır. İlk sistemli toplumsal hareketler ise sınıf savaşları ile açıklanmıştır. Özellikle 19. yy.'ın sonuna doğru Batı Avrupa'da toplumsal hareketler, işçi sınıfı hareketleriyle özdeş hale gelmiştir (Bozkurt ve Bayansar, 2016:278). Toplumsal hareket kavramı ilk kez Lorenz Von Stein tarafından siyasal mücadele anlamında kullanılmıştır. Toplumsal hareket kavramı başlangıcında işçi sınıfının öz bilinciyle birlikte iktidarı ele alacağı ve süreklilik gösteren birleştirici bir süreç olarak kabul edilmiştir. Yine bu dönemde Marx ve Engels gibi düşünürler de Komünist Manifesto'da toplumsal hareketi bu anlamıyla benimsemişlerdir. 19. yy.'ın sonlarından itibaren ise toplumsal hareketler, örgütlü proleterlerin yanı sıra çiftçileri, kadınları ve hak talebinde bulunan diğer kesimleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Yaylacı, 2011:36).

Toplumsal hareketler kavramı, öncelikle sosyal hareketler sosyolojisi olarak akademik literatürde yer almaya başlamıştır. Bu anlamda toplumsal hareket konusundaki ilk çalışmalar işçi hareketi kapsamında sosyalist düşünürler tarafından yapılmıştır. Başka bir deyişle toplumsal hareketler işçi sınıfının amaçladığı devrimi gerçekleştirmede bir araç olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla bu çerçeveden bakıldığında toplumsal hareketlerin temelinde toplumu dönüştürme ve mevcut egemen değerle alternatif oluşturma isteği vardır (Lelandais, 2009:63).

Toplumsal hareketin temelini kolektif eylemler oluşturmaktadır. Bu eylemler şiddet ve aşırılık içermektedir. Aynı zamanda belirli bir donanım ve güce sahip yöntemlere karşı sıradan insanların sahip olduğu tek başkaldırı yoludur. Kolektif eylemler birçok şekilde ortaya çıkabilmektedir. Kısa süreli veya sürekli, kurumsallaşmış veya amatör bir şekilde olabilir. Burada önemli olan liderdir. Çünkü lider, kolektif harekete yön veren, ortak amacı eylemcilere anlatan ve problemi tüm çevreye duyuran önemli bir faktördür (Bozkurt ve Bayansar, 2016:280).

Toplumsal hareketler içinde bulunduğu çevrenin sosyal, ekonomik ve politik koşullarından etkilenen bir gelişim sürecine sahiptir. Bu bağlamda devletin yapısı, egemen olan kültürler ve sivil toplum gibi unsurlar toplumsal hareketi etkilerken, toplumsal hareket de devleti, sivil toplumu ve kültürleri biçimlendirmektedir. Çünkü toplumsal hareketler zaman, mekân ve üyelik açısından sınırlandırılmış ve önceden belirlenmiş değildirler. Toplumsal hareketleri, değişen örgüt kümeleri, ağlar, topluluklar ve aktivist bireyler oluşturmaktadır (Yaylacı, 2011:45). Marshall (1999:742-743)'e göre toplumsal hareketin bir kimliğe bürünebilmesi için belirli bazı ön şartlara ihtiyaç duyulur. Bunları ise şu şekilde belirtmiştir;

- Yapısal uygunluk
- Yapısal gerginlik
- Genelleşmiş bir inancın büyüüp yayılması
- Hızlandırıcı faktörler
- Katılımcıların eyleme seferber edilmesi
- Toplumsal denetim işleminin kendisi

Genel olarak yapılan açıklamalar ışığında toplumsal hareketleri ele aldığımızda kavramın belirli eksenler etrafında şekillendiği görülmektedir. Bunlar; kolektif davranış, değişim yönelimli hedefler, belirli bir düzeyde örgütlenme ve geçici bir sürekliliktir.

5. YENİ TOPLUMSAL HAREKETLER

Yeni toplumsal hareketler (YTH) kavramı 1968 Hareketi ile ortaya çıkan süreci ifade etmektedir. YTH'nin gelişim süreçleri, biçimleri, sonuçları bazen benzerlik gösterse de etkileri genellikle farklı olduğu için ortak bir tanımlama yapmak zordur. Örneğin Tilly, 1968 ve sonrası hareketler bağlamında YTH'yi halk egemenliğini kabul eden, demokratikleşme istekleri ile aynı doğrultuda ilerleyen, zamanla evrime uğrayıp kurumsallaşan ve farklı istekleri tek bir çatı altında toplayan deneyimler olarak ifade etmiştir (Tilly, 2008'den akt.: Güler, 2013:337).

Harvey (1993:86)'ya göre ise YTH insanın özgürleştirilmesinin aktörleri olan işçi sınıfına bir alternatif olarak çıkmıştır. Ayrıca siyasal bilinç üzerinde önemli etkiler yaratan ancak zamanla kapitalist sistemin belirlediği

alanlara giren ve böylelikle de birleştirici olmaktan ziyade ayrıştırıcı olma özelliğine bürünmüş örgütlenmeler olarak değerlendirilmiştir.

YTH anlayışı, kapitalist toplumdaki burjuvazi ve proletaryanın mücadelesine dayanan çözümlemeyi kabul etmemektedir. YTH kuramcılarının göre toplum değişikliğe uğramıştır ve Marks'ın belirlediği modele artık uygun değildir. Çünkü Marks'ın devrimci bir rol yüklediği proletarya artık etkinliğini kaybetmiştir. İşçi hareketi, çoğalan ve güçlenen işçi partileri sayesinde toplumun bir parçası haline gelmiştir. Touraine'in de ifade ettiği gibi toplum post endüstriyel olmaya doğru yönelmiştir (Yaylacı, 2011:64).

YTH kavramı 1970'lerin ortalarından itibaren gelişmekte olan barış hareketleri, feminist hareketler, çevre hareketleri ve yerel özerklik hareketlerini açıklamaya çalışan kuramcılar tarafından geniş kabul görmüştür. Ancak hareketlerde gerçek anlamda yeni olanın ne olduğu ve bu yenilin siyasal etkileri tam olarak açıklığa kavuşturulmamıştır. Dolayısıyla bir olgunun yeni oluşu kendi özgün yapılanmasının benzer ve eski olarak tanımlanan olgudan ayrıştığı noktada belirginleşecektir (Şentürk, 2006:32).

YTH'nin katılımcıları eylemci kadınlar, çevreciler, barış eylemcileri ve ırksal, dinsel ve etnik gruplardır. Genel olarak YTH, toplumun tüm kesiminin ortak katılımıyla oluşmaktadır. Bundan dolayı YTH, bürokratik yapılardan uzak durarak temel hedefleri olan kamuoyunu etkilemeyi amaçlamaktadırlar (Lelandais, 2009:68). YTH, toplumun kendi içinden çıkan ve toplumun sorunları etrafında bir araya gelen oluşumları ifade eder. Amaçları, iktidarı ve kamuoyunu etkileyip kolektif aklı geliştirerek toplumsal yaşamı iyileştirmektir. Başka bir deyişle yapılan hareketlerle elde etmek istedikleri şey yalnızca yasal haklar değildir. Bununla birlikte toplumsal bilinci ve farkındalığı oluşturarak bunu gündelik yaşama yansıtmaktır. Kısacası bir kamuoyu oluşturma mücadelesidir. Kitle iletişim araçları ve sokaklar bu mücadelenin en önemli unsurlarındandır (Çaycı, 2015:36).

YTH'yi eskisinden ayıran birçok özellik bulunmaktadır. Bunlar: ekonomik boyutundan ziyade kimliğe dayalı olması, kültürel eşitsizliği kendine temel alması, ulus üstü hareketler olması, kısa sürede gerçekleşmesi, herhangi bir din, ırk, sınıf ve ideolojinin çıkarına hizmet etmemesi ve varlıklı ve eğitilmiş aktörlere sahip olmasıdır. Bu farklılığın temelinde ise moderniteden postmoderniteye ve sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma geçiş yer almaktadır (Şentürk, 2006:32). Ayrıca YTH, orta sınıf niteliği, küreselleşme karşıtlığı, kitlesel şiddeti reddetmesi, alternatif medya araçlarını kullanma ve kent odaklılık bağlamında da eski hareketlerden ayrılmaktadır. (Güler, 2013:338). YTH'nin aktörleri belirli siyasal veya sosyo-ekonomik sınıflara dayanmazlar. Onlar daha çok katıldıkları hareketin konusu çerçevesinde, toplumsal cinsiyet, yaş, mekân vb. değişkenlere göre kendilerini kodlarlar. Tema açısından ise YTH, kimlik politikalarına odaklanmaktadır. Ekonomik alandan çok kültürel alanda ortaya çıkan kimliklere odaklanılır. Değerler açısından ise, kendi kendine yetme, kimlik, özerklik, etki altına girmeye, kontrole, bürokratikleşmeye ve düzenlemeye karşı muhalefet etme gibi değerler ön planda çıkmaktadır (Yaylacı, 2012:69-70).

6. KENTSEL TOPLUMSAL HAREKETLER

Kentsel toplumsal hareketler temelinde "*kent hakkı*" bulunan bir harekettir. Kent hakkı, 1968 yılında ilk kez Henri Lefebvre tarafından kullanılmıştır. Lefebvre'ye göre bu hak hem bir haykırış hem de bir taleptir. Haykırış, şehirde gündelik hayatın içine girdiği derin krizin ortaya çıkarmış olduğu acıya verilen tepkiyi nitelendirmektedir. Talep ise, bu krizle korkusuzca yüzleşerek bu denli yabancılaşmış olmayan, daha anlamlı ve keyifli bir kent yaşamı yaratmaktır (Harvey, 2013:30). Lefebvre, kent hakkını kentin sosyal, ekonomik, politik ilişkilerinin yeniden yapılandırılması olarak ifade etmiştir. Kent hakkı karar verme yetkisini devletten uzaklaştırıp kentsel mekânın bir ürünü olacak şekilde tekrardan düzenlemektir. Başla bir deyişle kent hakkı, kentle ilgili karar sürecinde kontrolün tamamıyla devletten ve sermayeden alınarak kent sakinlerine kaydırılmasını ve kentsel mekânın üretiminin temelini oluşturan güç ilişkilerin yeniden yapılandırılmasını ifade eder (Güler, 2011:52).

Harvey ise kent hakkını kentin barındırdığı kaynaklara bireysel veya kolektif erişim hakkından çok daha öte bir şey olduğunu belirtmiştir. Kenti gönlümüze göre değiştirme ve yeniden icat etme hakkıdır. Ona göre kent hakkı, bireysel değil, kolektif bir haktır. Çünkü kenti yeniden icat etmek kaçınılmaz olarak kentleşme süreçleri üzerinde kolektif bir gücün uygulanmasına bağlıdır (Harvey, 2013:44). Dolayısıyla Harvey'in belirttiği anlamıyla kent hakkı, kentleşme süreçleri üzerinde kentin nasıl şekilleneceği üzerinde belirleyici bir güç talep etmek olmaktadır.

Kent hakkı, günümüzde çoğu kez kenti kendi istek ve arzuları doğrultusunda şekillendirme gücüne sahip, küçük bir siyasi ve iktisadi elitin eline geçmiştir. Dolayısıyla kent hakkı mücadelesi başkalarının ürettiği ortak kent

yaşamını sömüren bu elitlerin iktidarını hedef almaktadır. Başka bir deyişle kentsel toplumsal hareketler bu mücadelenin temelinden cereyan etmiştir.

Kentsel toplumsal hareketleri açıklayan isimlerin başında gelen Castells, Lefebvre ve Harvey gibi kent bilimciler göre kentlerde kapitalizm giderek hâkim olmaya başlamıştır. Bu ise kentlerin metalaşmasına neden olmuş ve kentleri sermaye birikim süreçlerinin ve eşitsizliklerin yaşandığı mekânlar haline getirmiştir (Güllüpmar, 2012:2).

Castells, kapitalist güç odaklarının kentsel dönüşüm projeleri üzerindeki etkilerini ve bu süreçte ortaya çıkan kentsel toplumsal hareketleri incelemiştir. Kentleri, toplumsal çıkar ve değerler çatışmasının bir sonucu olarak görmektedir. Castells'e göre kentsel toplumsal hareketler, devlet ve diğer politik güçlerin kentsel toplumsal yaşamı yeni baştan düzenlemek amacıyla girmiş oldukları rekabet sonucunda yükselişe geçmiştir (Yaylacı, 2011:72). Castells, kentsel toplumsal hareketleri egemen sınıfın çıkarlarına karşı kenti, kendi istekleri doğrultusunda dönüştürmek isteyenlerin yapmış olduğu kolektif ve bilinçli eylem olarak tanımlamaktadır. Castells ayrıca kent yapısını dönüştüren, farklı sınıfları harekete geçiren ve özyönetim gibi amaçları olan hareketleri de kentsel toplumsal hareketler olarak tanımlamıştır (Castells, 1983:304-305).

Castells kentsel hareketlerin kentleri ve toplumları nasıl dönüştürdüğünün incelenmesine vurgu yapar. Kentsel toplumsal hareketlerin bu dönüşümü gerçekleştirmesindeki temel etkenin küresel ve yerel arasındaki bağ olduğunu vurgular. Çünkü ona göre kentsel toplumsal hareketler ekolojist düşünür ve eylemcilerin de vurguladığı gibi, yerelin sınırlarını ancak kentsel yaşamın kültürel dönüşümü sayesinde aşabilirler (Castells, 2002:396). Kentler tarih boyunca hiçbir zaman çatışma ve şiddetten uzak, uyum ve huzur içerisinde yaşanan yerler olamamıştır. Bu bağlamda Harvey'e göre kentsel toplumsal hareketlere ilişkin en önemli ve ilginç soru, sonuçlarının yıkıcı mı yoksa yaratıcı mı olacağıdır. Genel olarak her ikisi de birlikte gerçekleşmektedir. Çünkü kentler, yaratıcı yıkımın tarihsel mekânlarıdır (Harvey, 2003:939).

Harvey'e (2013) göre kentleşme artı sermayenin hem üretilmesinde hem de tüketilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu süreçte kent sakinlerinin her türlü kent hakkından mahrum bırakılmaları dönem dönem başkaldırıları, başka bir deyişle kentsel toplumsal hareketlere neden olmaktadır. Harvey, kentsel toplumsal hareketlerin hem yaratıcı hem de yıkıcı etkileri olduğunu belirtmiştir. Ona göre kentsel toplumsal hareketler, mülksüzleştirme yoluyla sermaye birikimi yapılması, rant elde edilmesi ve kentte yaşayanların büyük kısmının gündelik hayatından hoşnut olmaması gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla bu tür sorunlar etrafından şekillenen kentsel toplumsal hareketler, esas itibarıyla haklar, yurttaşlık ve toplumsal yeniden üretim açısından ifade edildiği durumlarda bile her zaman siyasi bir içeriğe sahip olmuştur (Harvey, 2013:187).

Lefebvre kentsel toplumsal hareketleri, gündelik hayatın kapitalist izlerini silmek ve kent yönetiminde söz sahibi olabilme mücadelesi olarak tanımlamıştır. Lefebvre kent sorunlarını emek gücünün yeniden üretilmesi süreci ile ilişkilendirmiştir. Ona göre kentsel sorunlar, ekonomik gelişme, ekolojik yıkım ve toplumsal eşitsizlik gibi nedenlerden dolayı her zaman gelişme ile neticelenmez. Bu çerçevede Lefebvre, kentsel toplumsal hareketleri, farklı toplumsal grupların farklı amaçları doğrultusunda harekete geçmesi şeklinde açıklamıştır. Bu grupların ise resmi bir parti disiplini dışında, yerel çevrenin korunması ve kentsel kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi ile ilgili olarak bir araya geldiklerini belirtmiştir (Sezer, 2015:49-50).

Kentsel toplumsal hareketleri küreselleşmenin sebep olduğu ekonomik, sosyal ve politik dönüşümlerden ve bunların insanların yaşamına yansıyan etkilerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Küreselleşme kentsel toplumsal hareketlerin yükselişi ile de paralellik göstermektedir. Çünkü bu hareketler artık kentlerin isimleriyle özdeşleşmiş haldedir. Bu bağlamda kentsel toplumsal hareketleri doğrudan küreselleşmeyi hedef alan bir özgürlük hareketi olarak nitelendirmek doğru değildir. Bu daha çok küreselleşmenin güçlendirdiği kapitalist veya ırkçı her türlü iktidar ilişkisine karşı verilmiş olan bir mücadeledir. Ayrıca, kentsel toplumsal hareketler ortak amaç doğrultusunda bir araya gelme kapasitesine rağmen esasen çok aktörlü ve farklı gruplardan oluşan çoğul bir harekettir (Koehler ve Wissen, 2003:942).

7. POSTMODERN KENTSEL TOPLUMSAL HAREKETLER

21. yy. itibarıyla postmodern ideolojik çatışmalar çeşitli şekillere ortaya çıkmaktadır. Modern dönemin makro düzeydeki ikili çatışmaları, postmodern dönemde yerini mikro düzeydeki çoklu çatışmalara bırakmıştır. Yaşanılan olayları modern dönemin anlayışıyla açıklamaya çalışmak çoğu zaman yetersiz kalmış ve yeni kavramlara ihtiyaç duyulmuştur (Yanık ve Öztürk, 2014:56).

Sanayi toplumundan sanayi sonrası topluma (post-endüstriyel toplum) geçişle birlikte toplumun almış olduğu biçim ve dinamikler, örgütlenmenin nedenlerini ve amaçlarını yeniden yapılandırmıştır. Değişen yapılanma ile birlikte ekonomide maddi üretimin yerini bilgi ve hizmet üretimi almıştır. Emek ve işgücü gerektiren yapıdan bilgi ve uzmanlığın egemen olduğu bir yapılanmaya geçilmiştir (Çaycı, 2015:31). Sanayi toplumunda üretilen malın çokluğu temel ölçüt iken, post-modern toplumda bilginin işlenmesiyle üretilen enformasyonun niteliği belirleyici olmaktadır. Böylelikle sanayi toplumunda burjuvazi ve proletarya arasında gerçekleşen mücadele, postmodern toplumda bireyler, organize birimler ve profesyoneller arasında gerçekleşmektedir (Baran, 1992:58-59).

Neoliberal yeniden yapılanmaların bir sonucu olarak kentsel toplumsal hareketler dramatik bir biçimde değişime uğramıştır. Dağıtımcı politikaların yerini yarışmacı bir anlayış almıştır. Kentsel ayrışma daha da güçlenirken, mekânsal ve sosyal eşitsizlikler artmıştır. Bu durum kentteki yoksulların kentsel hizmetlerden faydalanma olanaklarını oldukça azaltmıştır. Bu bağlamda bu dönemin kentsel toplumsal hareketleri incelendiğinde neoliberal kentsel politikalara karşı hareketlerle, ulusötesi küreselleşme karşıtı hareketlerin birbirlerine eklemeli olduğu görülmektedir (Eliçin, 2011:155).

Postmodern toplumsal hareketlerde daha önceki toplumsal hareketlerden farklı olarak digitografi (suretin manipülasyonu) durumuyla karşılaşmıştır (Yanık ve Öztürk, 2014:46). Sanal platformlar günümüzde demokratik eylemler ve kentsel hareketler için önemli işlevler görmektedir. Bu bağlamda büyük önem taşıyan unsurlardan biri de direnişin teknoloji-politikasıdır. İnternet teknolojisi bu alanda ön plana çıkmaktadır. Bu sayede mücadelelerin alanı genişlemektedir. Küresel şirketlere ve hükümetlere karşı birçok kampanya bu sayede hayata geçirilmektedir (Ritzer, 2011:501).

Bilgi iletişim alanında yaşanan gelişmeler mücadelelerin kaynağını da buraya taşımıştır. Postmodern kentsel toplumsal hareketler yönetim ve demokrasi bağlamında ön plana çıkmıştır. Bu hareketler kültürel alanda elde ettikleri kazanımlar sayesinde demokrasinin işlevliliğini artırmayı isterler. Bu bağlamda Touraine, programlı toplum diye yeni bir toplum şekline vurgu yapmıştır. Bunu sanayi sonrası toplum anlamında kullanmıştır. Ona göre bu toplum düzeninde kentsel toplumsal hareketler özne konumundadır (Touraine, 2002:267-269). Melucci de Touraine gibi kentsel toplumsal hareketlerin politik alanda kültürel alana kaydığını belirtmiştir. Melucci, “hareket ağları” kavramını kullanmıştır. Bunu kültür ve kolektif kimliği paylaşan bireylerin ağı olarak nitelendirmektedir (Sezer, 2015:53-54). Dolayısıyla kentsel toplumsal hareketlerin postmodern temelde yaşanmaya başlamasının asıl nedeni, sanayi toplumundan postmodern topluma geçiş ile birlikte ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve sosyal farklılıkların neden olduğu yeni sorunlara karşı eskiye kıyasla farklılaşan örgütlenme ve eylem biçimleridir. Postmodern kentsel hareketlerde amaç iktidarı ve kamuoyunu etkileyerek yeni haklar elde edip toplumsal yaşamı geliştirmektir. Örneğin, ırkçılık karşıtı bir hareket ile sadece yasal güvence kazanılması istenilmemektedir. Aynı zamanda toplumsal bir bilinç oluşturulması arzulanmaktadır. Başka bir deyişle bir kamuoyu oluşturma mücadelesi verilmektedir. Bu mücadeleye sokaklar ve kitle iletişim araçları ortaklık etmektedir (Çaycı, 2015:33-36).

Postmodern hareketlerin içeriği digitografik ve “ağ”a dayalıdır. Digitografi, dijital suretin manipülasyonudur. Dijital ortamda yazmak, yazan kişiye kolaylık sunmaktadır. Çünkü dijital ortamda yazı bir rahatlamaya, yazmak ise bir harekete dönüşmektedir. Dijital uzam dijital enformasyonu içermektedir. Bu ise aynı zamanda dijital bir hareket olmaktadır. Toplumsal hareketin günümüzde kazandığı anlamda da budur. Dolayısıyla günümüzde yaşanan kentsel hareketlerin arka planında dijital medya önemli yer tutmaktadır (Yanık ve Öztürk, 2014:59).

Postmodern kentsel toplumsal hareketler “ağ”a dayalıdır. Bu bağlamda internet teknolojisi sayesinde insanlar dünyanın herhangi bir yerinden rahatlıkla birbirleriyle iletişime geçebilmektedir. Castells’e göre iletişimin ağlar aracılığıyla bu denli hızlı olması toplumsal hareketleri dönüştürmüştür. Çünkü insanlar bu şekilde kolayca haberleşerek hem sosyal ortamda hem de gerçek alanlarda bir araya gelerek kolektif hareket gösterebilmektedirler. Bu bağlamda 21. yy. da örgütlenen kentsel toplumsal hareketler özgürlük, demokrasi ve daha rahat bir yaşam için ekonomi ağırlıklı konularda gerçekleşmektedir. Örneğin, Turuncu Devrim (Ukrayna), Öfkeli Hareketi (İspanya), Occupy Wall Street (ABD) ve Gezi Parkı Eylemleri (Türkiye) gibi hareketler postmodern dönemde gerçekleşen, dolayısıyla da internet çağında ortaya çıkmış olan hareketlerdir. Bu kentsel toplumsal hareketler kent uzamının yanında bilgi iletişim teknolojilerini de ikinci uzam olarak kullanmışlardır (Çaycı, 2014:39-40). Postmodern temelli kentsel toplumsal hareketleri “İşgal Et Hareketi” üzerinden ayırt edici özelliklerle açıklamak konunun anlaşılması açısından fayda sağlayacaktır.

İşgal Et Hareketi, 2011’de internet üzerinden yürütülen faaliyetlerle başlamış ve sosyal medya üzerinden “*Biz %99’uz*” sloganı ile geniş alanlara yayılmıştır. İşgal Et Hareketi ile ABD halkı kendilerini neden %99 olarak tanımladıklarını ve %1’lik kısma neden tepki gösterdiklerini Dünya’ya duyurmuşlardır (Güler, 2013:350). İşgal

Et Hareketi, örgütlenme ve söylem açısından değerlendirildiğinde ilk ayırt edici özelliğini neo-liberal ekonomi politikalarına ve küreselleşmeye karşı yapılmış bir hareket olarak ön plana çıkması oluşturmaktadır. Başlangıçta bu yönde gelişen hareket, zamanla farklı alanlara da yayılmış ve sermayenin küreselleşmesi karşısında kentsel toplumsal hareketlerin geldiği noktayı simgeler olmuştur (Yıldırım, 2012:237).

İşgal Et Hareketi'nin orta sınıf temelli olması ve liderliği reddetmesi diğer bir ayırt edici özelliğini oluşturmaktadır. Çünkü hareketin amacı bir lider yaratmak değildir. Amaçları yurttaşlar üzerinde etkili olarak finansal sistemin işleyişini siyasal alan dışına çıkarılmasını sağlamaktır. Böylelikle de demokrasiyi geliştirmektir (Güler, 2013:353).

Hareketin diğer bir ayırt edici özelliği alternatif medya araçlarının yoğun bir şekilde kullanılmasıdır. Alternatif medya araçlarının bu hareketteki kullanımı diğer benzer hareketlerden farklı olarak başka bir deyişle siber eylemler şeklinde değil sosyal medya üzerinden örgütlenilmesi ve haberleşilmesi şeklinde olmuştur. Sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar, eylemler fiili olarak son bulmuş olsa da devam etmiştir ve bu da hareketin sanal ortamda dahi olsa kurumsallaşmasına imkân sağlamıştır (Gaby ve Caren, 2012:369-370).

İşgal Et Hareketi'nin diğer bir ayırt edici özelliği ve postmodern temelli kentsel hareketler bağlamında belki de en önemli olanı harekete katılanların ekonomik, sosyal ve siyasal alanda kendileri hakkında karar alan kesimlere karşı göstermiş oldukları tepkidir. Başka bir deyişle temsil edilememe sorununa karşı bir başkaldırıdır. Bu bağlamda işsizler, öğrenciler, finans siteminden mağdur olanlar ve toplumsal yaşamın farklı alanlarında ayrımcılığa maruz kalanlar gibi kesimler bu hareket ile kendilerini temsil edebilecekleri bir alana kavuşmuşlardır (Yıldırım, 2013:153). Bu bağlamda postmodern temelli kentsel toplumsal hareketler, sahip oldukları temalar, örgütlenme ve eylem biçimleri, katılımcılarının hetorejen yapıda olması ve alternatif medya araçlarını yoğun bir şekilde kullanması gibi özellikleriyle ön plana çıkmaktadır. Bu durum ise sanayi toplumundan postmodern topluma geçişle birlikte yaşanan dönüşümün kentsel hareketlerde de yaşandığını açıkça göstermektedir.

SONUÇ

Batı Avrupa'da belirli süreçlerden geçerek ortaya çıkan modernizm olgusunun ilkeleri, toplumsal, ekonomik, kültürel ve ideolojik tarih içinde işlevselliğini kaybetmiştir. Bunun sonucunda da modernizm sorgulanmaya başlamıştır. 1970'li yıllar itibarıyla de modernizme tepki olarak "postmodernizm" ortaya çıkmıştır. Postmodernizmin, modernitenin getirmiş olduğu bilgi tekeline ve çoğunlukçu anlayışa karşı bir özgürleşme hareketi olmuştur. Her alanda parçalanmayı, hetorejenliği ve çoğulcu anlayışı hâkim kılmıştır. Tek ve hâkim bir görüş ya da geçerlilik yerine, farklı durumlar ve şartlar için değişkenlik gösteren ve göreceli olarak farklılaşabilen görüş ve kararlar anlayışı hâkim olmuştur. Yaşanan bu dönüşüm yönetim alanında da birçok yenilikleri beraberinde getirmiştir. Yeni anlayışlar, yaklaşımlar, uygulamalar ve stratejiler ortaya konulmuştur. Yönetilenlerin talepleri ile de önemli dönüşümler geçiren kent yönetimleri kentsel hayatı farklılaştırmıştır. Bu farklılaşmaların kent sakinleri üzerindeki etkileri söz konusu olmuştur.

Modernizmden postmodernizme geçiş ile yaşanan dönüşüm kendisini toplumsal hareketler bağlamında da hissettirmiştir. İşçi sınıfı mücadeleleri kapsamında ortaya çıkan toplumsal hareketler, zamanla farklı amaçlara ve örgütlenme biçimlerine sahip olmuştur. 1960 sonrası yaşanan dönüşümle birlikte toplumsal hareketler savaş karşıtlığı, özgürlük, demokrasi ve ırkçılık karşıtlığı gibi evrensel değerler etrafında şekillenmeye başlamıştır. Bir sonraki süreçte çevre duyarlılığı, iklim değişikliği, cinsiyet eşitsizliği, dezavantajlı gruplar, katılım, dolaşım hakkı, vd. birçok konu da evrensel nitelikte kentsel hareketlerin odağı haline gelmiştir.

Sanayi sonrası toplumdan postmodern döneme geçilmesiyle birlikte kentsel toplumsal hareketlerin örgütlenme ve eylem biçimlerinde dönüşümler başlamıştır. Kitle iletişim araçları ve dijital medya yoğun bir şekilde kullanılmaya başlamıştır. Başka bir deyişle kentsel toplumsal hareketler kentsel mekân uzamına ek olarak "ağ" uzamına da sahip olmuştur. Böylelikle internet teknolojisi sayesinde kentsel toplumsal hareketler, ulusal sınırları aşarak kolektif bir hareket halini almıştır. Fiziksel gruplar yerine dijital gruplara doğru bırakmaya başlamıştır. Teknolojinin çok daha etkin kullanımı ile grup hareketlerinin içerik, tür ve etkilerinde de dönüşümler yaşanmaya başlamıştır.

Dijital ağlar üzerinden toplumsal hareketlerin etkisini daha çok arttırması ve kimi zaman çok kısa bir süre içerisinde çok büyük ölçekte etkiler uyandırabilecek düzeye gelmesi bu hareketlerin önemini daha da çok arttırmaktadır. Örneğin "Arap Baharı" başta olmak üzere dünya genelinde ortaya çıkan ve çok hızlı bir şekilde büyüyen kentsel/toplumsal hareketler ilgili hareketlerin boyutu ve etkinlik ölçüsü açısından önemli örnekler olmuşlardır.

Toplumsal hareketlerde aktivist olarak etkin bir role sahip olan kanaat önderleri ve hareket liderleri tipolojisinde de dönüşümler yaşanmıştır. Tanınırlık ve güvenilirlik gibi unsurların yanı sıra daha çok kişiye eş zamanlı olarak ulaşma (takipçi sayısı) gibi etkenler de ön plana çıkmıştır. Çok bilinen ve hayatı kamuoyuna mal olmuş kanaat önderi tipolojisi yerini takipçi ve etkileşimci sayısı çok fazla olan, geçmişinden çok paylaşımlarının ön plana çıktığı fenomen anlayışı değer görmeye başlamıştır. Bu değişim yavaş ve derinden doğup, gelişen toplumsal hareketleri çok doğu hızlı etkileşen ve büyüyen bir yapıya dönüştürmüştür.

Kapitalizmin daha yalın olarak küresel aktörlerin toplumsal hareketlerin kaynağı, yönlendirici ve finansörü olduğu söylemleri sürekli olarak canlılığını korumaktadır. Postmodern dönemde de bu söylemler dillendirilmeye devam etmiştir. Bu bağlamda bir yargı ortaya koymak çalışmamızın konusu ve kapsamı içerisinde yer almamaktadır. Ancak genel kabul gördüğü üzere üretim teknolojileri piyasayı, piyasa tüketim kültürünü, tüketim kültürü de toplumsal ilişkileri belirlemektedir. Dolayısıyla üretim teknolojilerine hükmedenlerin belirli ölçüde bu güce ve etkiye sahip olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Sonuç olarak sanayi toplumundan postmodern topluma geçiş ile birlikte ortaya çıkan ekonomik, kültürel ve sosyal farklılıklar kentsel toplumsal hareketlerin postmodern temelde yaşanmaya başlamasına neden olmuştur. Bu ise yeni sorunlara karşı eskiye kıyasla farklılaşan örgütlenme ve eylem biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Çünkü postmodern kentsel hareketlerde amaç iktidarı ve kamuoyunu etkileyerek yeni haklar elde edip toplumsal yaşamı geliştirmektir.

KAYNAKÇA

- AKINCI, Mehmet (2005), “*Frankfurt Okulu: Tahakkümün Kaynağı Olarak Aydınlanma*”, **Düşünen Siyaset Dergisi**, S.20, ss.67-79.
- ASLAN, Seyfettin ve YILMAZ, Abdullah (2001), “*Modernizme Bir Başkaldırı Projesi Olarak Postmodernizm*”, **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, S.2(2), ss.93-108.
- BARAN, Aylin Görgün (1992), “*Sanayi Sonrası Enformasyon Toplumu Üzerine Tartışmalar*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, S.9(1-2), ss.53-69.
- BOZKURT, Yavuz ve BAYANSAR, Reha (2016), “*Yeni Toplumsal Hareketler Çerçevesinde Çevreci Hareket ve Gezi Parkı Olayları*”, **Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, S.14(2), ss.276-293.
- CASTELLS, Manuel (2002), “*Urban Sociology in the Twenty First Century*”, **The Castells Reader on Cities and Social Theory** (Ed. Ida Susser), Wiley-Blackwell Press, Oxford (UK).
- ÇAYCI, Berk (2015), “*Yeni Dijital Çağda Toplumsal Hareketlerde Meydana Gelen Dönüşüm*”, **The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication**, S.5(1), ss.27-43.
- ÇİĞDEM, Ahmet (1997), **Akıl ve Toplumun Özgürleşimi**, Vadi Yayınları, Ankara.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2003), **Aydınlanma Düşüncesi**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ELİÇİN, Yeşeren (2011), “*Küreselleşen Kent ve Sosyal Hareketler*”, **Mülkiye Dergisi**, S.270, ss.141-158.
- GABY, Sarah ve CAREN, Neal (2012), “*Occupy Online: How Cute Old Men and Malcom X Recruited 400,000 US Users to Ows on Facebook*”, **Social Movement Studies Journal**, S.11(3-4), ss.367-374.
- GIDDENS, Anthony (2004), **Modernliğin Sonuçları** (Çev. Ersin Kuşdil), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GÜLER, Mahmut (2011), “*Kentsel Haklar, Kapitalizm ve Katılım*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.66(1), ss.49-71.
- GÜLLÜPİNAR, Fuat (2011), “*Kent Sosyolojisi Üzerine Bir Literatür Değerlendirmesi*”, **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.21(3), ss.1-24.
- HABERMAS, Jürgen (1996), **Modernity: An Unfinished Project**, Polity Press, Cambridge (UK).
- HARVEY, David (1993), “*Esneklik: Tehdit Mi Yoksa Fırsat Mı?*”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, S.56, ss.83-92.
- HARVEY, David (1997), **Postmodernliğin Durumu** (Çev. Sungur Savran), Metis Yayınları, İstanbul.
- HARVEY, David (2013), **Asi Şehirler** (Çev. A. Deniz Temiz), Metis Yayınları, İstanbul.
- HUYSEN, Andreas (1994), **Postmodernin Haritasını Yapmak** (Çev. Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.

- JEANNIERE, Abel (1994), **Modernite Nedir?** (Çev. Nilgün Tural), Vadi Yayınları, Ankara.
- KOEHLER, Bettina ve WISSEN, Markus (2003), “*Glocalizing Protest: Urban Conflicts and the Global Social Movements*”, **IJURR**, S.27(4), 942-951.
- LELANDAIS, Gülçin Erdi (2009), “*Yeni Toplumsal Hareketler, Sınıf Mücadelesi ve Ütopya*”, **Yeni Toplumsal Hareketler Küreselleşme Çağında Toplumsal Muhalefet** (Ed. Barış Çoban), Kalkedon Yayınları, İstanbul, ss.61-76.
- MARSHALL, Gordon (1999), **Toplumsal Hareketler, Sosyoloji Sözlüğü** (Çev. Osman Akınhay, Derya Kömürçü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ÖNDER, Özgür ve AKINCI, Mehmet (2011), “*Postmodernizm ve Türk Bürokratik Elitleri: Değişimin Epistemolojisi Üzerine Bir Not*”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.13(3), ss.57-79.
- PAZ, Octavio (1994), **Şiir ve Modernite** (Çev. Nilgün Tural), Vadi Yayınları, Ankara.
- RITZER, George (2011), **Küresel Dünya** (Çev. Melih Pekdemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- RORTY, Richard (1994), **Habermas, Lyotard ve Postmodernite** (Çev. Mehmet Küçük), Vadi Yayınları, Ankara.
- SEZER, Merve (2015), “*Kent Hakkı Ve Kentsel Adalet Kavramlarıyla Gezi Olayına Bakmak*”, **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- ŞAYLAN, Gencay (1996), **Çağdaş Düşünce Akımları: Postmodernizm**, TODAİE Yayınları, Ankara.
- ŞENTÜRK, Ünal (2006), “*Küresel Yeni Sosyal Hareketler ve Savaş Karşılığı*”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.30(1), ss.31-46.
- TILLY, Charler (2008), **Toplumsal Hareketler** (Çev. Orhan Düz), Babil Yayınları, İstanbul.
- TOURAİNE, Alain (2002), **Modernliğin Eleştirisi** (Çev. Hülya Tufan), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- YANIK, Celalettin ve ÖZTÜRK, Musa (2014), “*Toplumsal Hareketlerin Dönüşümü Üzerine Bir Değerlendirme*”, **Mukaddime Dergisi**, S.5(1), ss.45-63.
- YAYLACI, Fuat (2011), “*Yeni Toplumsal Hareketler*”, **Yeni Toplumsal Hareketler** (Ed. Bilhan Kartal, Belkıs Kümbetoğlu), Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir, ss.60-101.
- YILDIRIM, Yavuz (2012), “*İşgal Et Hareketi Üzerine*”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, S.67(1), ss.237-244.
- YILDIRIM, Yavuz (2013), “*Kent Aracılığıyla Ortak Alanı Kurmak: Öfkeli ve İşgal Et Hareketleri*”, **Mülkiyeliler Dergisi**, S.37(1), ss.105-142.